

Рівненська Центральна районна бібліотека

Городоцький меценат
(до 140 річчя з дня народження барона
Федора Рудольфовича Штейнгеля)

Історико-бібліографічний нарис

Клевань - 2010 р.

На мальовничій Волині є не одна чудова місцина. До таких належить містечко Городок, що розкинулося на березі річки Усті поблизу Вишневої гори. Ось такий красивий куточок неподалік Рівного придбав у 1878 році в нащадків угорського графа Естерхазі спеціаліст із будівництва залізничних шляхів, німець за походженням барон Рудольф фон Штейнгель.

До розвитку Городка в значній мірі був причетний Федір Штейнгель – син Рудольфа Штейнгеля. Він провів у родинному маєтку своє дитинство та юність, а загалом з невеликими перервами прожив у цьому містечку понад 60 років. У Городку Федір проводив спочатку лише літні вакації, взимку ж він з братом Максимом жили в Києві, де мали кілька екзотичних будинків. Після смерті батька у 1892 році Федір отримав Городок у повноправну власність. Вся маєтність виносила понад 700 десятин землі.

Навчався Федір спочатку в Київському університеті, а згодом у Варшавському університеті на природничому відділенні фізико-математичного факультету. Донині в архіві цього навчального закладу зберігаються його студентські роботи. У Варшаві Федір зібрав чимало букіністичної літератури про Волинь, а також познайомився з відомим у майбутньому науковцем Миколою Біляшівським, що потім став однодумцем у створенні музею. Він же склав структурний план музею. З музеєм співпрацювали відомі тоді діячі історичної науки: І. А. Абрамов, Я. В. Яроцький, О. М. Лазаревський. Неоднаразово його співробітники виїздили у різні містечка Волині з метою вивчення народних обрядів і звичаїв, запису пісень, дослідження селянського життя. Такі експедиції проводилися в перший період діяльності музею. (1896 - 1904). Під час першої експедиції (влітку 1899р.) було обстежено населені пункти Рівненського та Луцького повітів. Під час другої експедиції вивчалися населені пункти Житомирського, Новоград - Волинського і Овруцького повітів. Експозиція поповнювалася за рахунок приватних дарунків.

Експозиція музею налічувала тисячі експонатів, що розподілялися на відділи природи, геології, археології, антропології, етнографії. Барон Федір Штейнгель не лише фінансував діяльність закладу, а й сам брав активну участь у наукових експедиціях.

У фондах Рівненського Краєзнавчого Музею (РКМ) зберігається лист барона Штейнгеля до Миколи Біляшівського: «Мені прикро, що ти не зібрався в Городок... то я сам повинен взятися за справу. Прошу допомогти: порадь та купи кілька загальних праць по археології і музейній справі. Окрім того, пришли все, що в тебе є по нашому музеї на руках. Я тепер сиджу в музеї, приводжу все в

порядок». «Звіти Городоцького музею» розсилалися в університети Одеси, Києва, Москви, Харкова, Петербурга, а Федір Штейнгель, як керівник музею, виступав із доповідями і рефератами на різноманітних конференціях та з'їздах.

У структурі музею як підрозділ діяла бібліотека. Вона була науково - дослідним відділом музею, займалась збиранням рукописних і друкованих матеріалів. Структурно бібліотека поділялась на три відділи: рукописи, стародруки та книги пізнішого часу. Комплектування бібліотеки відбувалося з різних джерел, основними з яких були: купівля через крамниці і букіністів, дарунки прихильників музею, обмін з іншими установами, знахідки під час експедицій. Про склад бібліотеки можна судити з "Отчєтов Городецького музея...". Багатим був рукописний відділ, серед документів якого: інвентарні, метричні, родові, сімейні, судові книги, ухвали судів, єпархіальних установ, старост, волинського губернатора, описи костьолів, монастирів, матеріали господарського змісту. Всі рукописи поділялися за територіальним принципом, за повітами: Володимирський, Житомирський, Заславський, Ковельський, Кременецький, Луцький, Овруцький, Острозький, Рівненський і Староконстантинівський. За мовною ознакою документи були русинською(українською), польською, російською, латинською, а також німецькою мовами.

Городоцький музей проіснував до 1914 року. На початку I Світової війни барон вирішив вивезти експонати в безпечне місце. Частина його колекцій була евакуйована до Києва, інша — в маєток брата на Кавказ, де їхні сліди й загубилися. Зникла й бібліотека. У 1920 році на засіданні Тимчасового комітету Всенародної бібліотеки України академік Агатангел Кримський доповідав, що бібліотека Штейнгеля зберігається в готелі «Паласт». Куди вона поділася звідти, ніхто не знає й досі.

Не менше можна говорити про барона Штейнгеля як про видатного політика. Незадовго до Великодня 1906 року у царській Росії проходили вибори в I Державну думу. Київські виборці на тих виборах віддали перевагу ліберальній партії конституційних демократів (кадетів), від якої по Києву пройшов барон Федір Штейнгель. В тодішніх урядових колах це сприйняли як провал «партій влади». Федір Штейнгель у Держдумі долучився до української фракції і на одному з пленарних засідань виступив з ідеєю національно-територіальної автономії України. На початку 1908 року він став членом Товариства українських поступовців (ТУП), фактичними ідеологами якого були: Грушевський, Винниченко, Єфремов, Дорошенко, Петлюра, і входив до

його ради. На той час Федір Штейнгель очолював київське Товариство взаємного кредиту, річний обіг капіталів якого становив майже півмільярда рублів, тож по допомогу до такого потужного мецената зверталось чимало українських політиків та державних діячів.

На початку ХХ століття прізвища українців Симона Петлюри, Михайла Грушевського, Павла Скоропадського разом із бароном Штейнгелем пов'язували з розвитком масонського руху в Україні. Одну з нововідкритих лож назвали «Київською зорею». Її головою став Федір Штейнгель.

З початком війни Штейнгель увійшов до Комітету Південно-Західного фронту Всеросійського союзу міст. Комітет цей був позаурядовою організацією, завданням якої була допомога армії, передусім медична. З осені 1915 року його очолив барон Федір Штейнгель, який запросив до складу багатьох українських діячів, так що згодом комітет перетворився в майже цілком українську організацію, яка почала проводити активну працю з населенням окупованих тоді російською армією територій Галичини та Буковини. Окрім допомоги пораненим, військовополоненим та біженцям, Комітет організував українські школи, відкривав притулки для сиріт, видавав літературу українською мовою.

У 1917 році барон Федір Штейнгель знову вдався в політику - його було обрано головою виконавчого комітету Київської міської думи, який фактично був найвищим органом влади у місті, брав участь у роботі Всеукраїнського національного конгресу, входив до складу президії, став членом Української партії соціалістів-федералістів.

В період Гетьманату Федір Рудольфович представляв інтереси України в Німеччині. Схвальні відгуки про барона Штейнгеля залишив інший український політичний та громадський діяч, історик Дмитро Дорошенко: «Як людина — це був джентльмен у кращому й ідеальному розумінні цього слова. Мати з ним справу було для кожного найбільшою приємністю, настільки це була мила та симпатична людина. В українських колах він користувався високою повагою й авторитетом».

Після громадянської війни барон Штейнгель був вимушений залишити окупований більшовиками Київ та повернутися у Городок, який опинився на території Польщі. Так почався період його інтенсивною меценатською праці на благо рідних теренів Волині. Зокрема у Городку він збудував цегляну лікарню, де безплатно лікувалися всі хворі; двоповерховий водяний млин (майже в руїнах існує і досі); чайну, де подорожні могли випити безплатно чаю; вимостив дорогу до села. Також в Городку барон збудував школу - обсерваторію, де не лише

навчали грамоті, але й селяни могли отримати базові знання з агротехніки. При підборі вчителів Штейнгель оцінював не лише фахові здібності кандидатів, але й ставив першочергову вимогу, щоб викладачі сповідували його педагогічні ідеї. Тобто вони повинні були не просто проводити лекції, але мали бути зацікавлені у всебічному розвитку дитини, мали б цікавитися її навчанням. Усі вчителі брали участь у згаданих вище наукових екскурсіях. До археологічних долучалися лише чоловіки, до етнографічних — ще й жінки. У двокласній школі навчалися діти різного віку, часто юнаки й дорослі дівчата. Окрім занять, вечорами проводилися навчальні бесіди, вивчалася нотна грамота, діяв хор. Сам барон Штейнгель безпосередньо брав участь в житті колективу школи, в екскурсіях, слухав шкільні концерти.

Що до особистого життя, то вона в барона склалося далеко не найліпшим чином - перша його дружина померла при пологах, не довго прожив він і з другою, яка померла в Парижі, але була похована в Києві на Аскольдовій могилі в сімейному склепі. У 1936 році склеп підірвали, і цю звістка барона дуже потрясла і вибила з життя. Було у нього троє синів — Борис, Володимир і Федір. Їхні доля також не дуже добре склалися.

У 1939 році під час окупації Волині радянською армією маєтності барона потрапили під націоналізацію, відтак в нього відібрали землі та майно, а його сім'я була змушена жити в домі своєї колишньої кухарки. В 1940 році надійшла звістка, що сім'я барона в списках на вивезення. Штейнгелі вирішили не випробувати долі і одного дня в селянській одежі виїхали до Польщі. Пізніше вони осіли під Дрезденом. Там 11 лютого 1946 року барон і помер і там його було поховано.

Ім'я сина німецького народу Теодора (Федора) Рудольфовича Штейнгеля вписано в історію України, бо він багато зробив для відродження і розвитку української культури, державності.

Список рекомендованої літератури до 140-річчя з дня народження Ф.Р.Штейнгеля.

1. Абрамов И.С. Городоцкий музей Волынской губернии барона Ф.Р.Штейнгеля. //Живая старина: период .изд .отд. этнографии Рус. геогр. общ-ва. 1906, вып.4 - С. 249-254.
2. Барон Федір Рудольфович Штейнгель. //Волинь історична: зб. наук. статей. – Рівне, Вид. Зень О.М., 2007 р. - С. 97.
3. Білокінь С. Розшукується бібліотека Штейнгеля - українського громадського діяча другого десятиліття ХХ ст., який жив у с.Городку Ровенського району. //Зміна. - 1991. – 20 квіт.
4. Богуцький О. Село Городок і Городоцький меценат. //Волинь. – 1995. - 7лип.
5. Бухало Г. Барон Штейнгель. Дитинство та юність Федора. Кілька сторінок історії Городка. //Червоний прапор. - 1991. - 7 - 13 листоп.
6. Бухало Г. Життєві шляхи Федора Штейнгеля. До 125-річчя від дня народження. //Волинь. - 1995. - 8 груд.
7. Бухало Г. Музей Теодора Штейнгеля. //Вісті Рівненщини. – 2000. - 8 груд.
8. Дем'янчук О. Меценат із великою душею: - 25 листопада 110 р. тому в селі Городок поблизу Рівного барон Ф. Штейнгель відкрив перший сільський музей на Волині. //Вісті Рівненщини. – 2006. - 24 листоп.
9. Марчук Л. Вишнева гора барона фон Штейнгеля. //Рівне Експрес. - 2008. – 12 черв. - С. 6.
10. Матеріали про діяльність одного з найперших етнографічних музеїв Волині, що функціонував у селі Городок поблизу Рівного завдяки меценатству барона Ф.Р.Штейнгеля // Шевчук С. Жертовність для утвердження України. – Рівне, 2002. -С. 40-53.
11. Миронець Н. Доля книжково - рукописного зібрання українського культурного діяча барона Ф.Р.Штейнгеля. //Бібл. вісник. - 2003. - ч.3. - С. 32-36.
12. Михайлова Р. Федір Штейнгель - особистість і науковець. //Культура України ХХІ століття - діяльність культурологічних закладів у суспільних умовах: збірник матеріалів регіональної науково-практичної конференції 30 листопада - 1 грудня 2001р. - Київ-Рівне, 2001. - С. 80-84.
13. Нахратова Т. Життя та діяльність Ф.Р.Штейнгеля. За матеріалами фондової збірки Рівненського обласного краєзнавчого музею та Державного архіву Рівненської області. //Волинські обереги. - 2006. - Вип.4. – С. 194-197.
14. Непомнящий Г. Феномен Городка. //Слово правди. - 1989. - 25жовт.
15. Столярець М. Слово про Городок: спогади краєзнавця. – Рівне, 2002. – 31 С.

16. Пащук І. Городоцький характерник. До 125-річчя з дня народження Ф.Р.Штейнгеля. //Вільне слово. – 1995. - 9 груд.
17. Пащук І. Добра пам`ять у Городку залишилась...: про Ф.Штейнгеля – засновника краєзнавчого музею у с.Городок Рівнен.р-ну. //Слово і час. - 2002. – 13 груд.
18. Пащук І. Краєзнавці Рівненщини. Штейнгель Федір Рудольфович. //Вільне слово. – 2000. - 27 верес.
19. Поліщук Я. З призабутого спадку. Діяльність Городоцького музею барона Ф.Штейнгеля на сторінках дореволюційної преси. //Слово правди. - 1992. - 11 лют.
20. Татаркін В.Ю. Втрачені скарби Волині. //Матеріали 1-2 науково-краєзнавчої конференції. Остріг на порозі 900-річчя /1990-1992р.р./ Ч.2 - Сокаль, 1992. - С. 54.
21. Томашевський Г.Г. Городоцький музей барона Ф.Р.Штейнгеля. //Велика Волинь-минуле і сучасне.: Тези регіональної наукової конференції 14-16 листопада 1991р. - Рівне, 1991. - С. 33-35.

Підготували:

Сулацкова Н.О., Данилюк А.Д.

Відповідальний за випуск:

Побережник М.І.

Комп'ютерний набір:

Осійчук В.В.

Наша адреса:

35312

Рівненський район

сmt. Клевань 2

вул. І.Франка, 17

тел. 27-16-63

27-12-35

www.rivne.libr.rv.ua

e-mail: klevan_libr@mail.ru